

Taula

- 7 *Aigua, ànima* o sotmetre la vida a examen
- 19 Rodolem per l'abisme...
- 21 I
- 23 Goig pur
- 25 Tot té sentit
- 27 Nits d'estiu
- 29 Camí d'escola
- 31 Canal d'Urgell
- 33 La casa
- 35 Jocs
- 37 En l'inici
- 39 La segla
- 41 La noia que anava a buscar la llet
- 43 L'aiguamoll
- 45 Dia de pluja
- 47 Els dits de l'aigua
- 49 La vida
- 51 La mort que no es moria
- 53 Somniàvem la mar
- 55 Perfums
- 57 Una altra por
- 59 Pantalons llargs
- 61 Heràclit al canal

63	II
65	Passar comptes
67	Sota el pont del canal
69	Envellir
71	Voler poder
73	Inici de primavera
75	Tu
77	Vacances
79	La llum
81	A l'hort del Toni
83	Renéixer
85	Estany d'Ivars
87	No deturis el temps
89	Ponts
91	Mandrosament
93	Balanç
95	Setembre
97	Rutines
99	Desert
101	Retorn
103	L'instant
105	Serà molt
107	Horitzó
109	Identitat
111	Antinarcís
113	Priap ha mort

- 115 Vaselina
- 117 EPÍLEG
- 119 Miracles

Aigua, ànima o sotmetre la vida a examen

Acostuma a atribuir-se a Sòcrates la màxima que diu que una vida sense examen no mereix ser viscuda. Un Sòcrates que, jutjat per corrompre la formació dels joves atenencs, justifica la seva acció com a tàvec moral amb la màxima suara esmentada. I no ens sembla gratuït portar el lector d'*Aigua, ànima* fins a l'antiga Grècia perquè aquest poemari ens convida a l'examen autocrític, a passar comptes amb la vida amb sinceritat, des de l'òptica que Josep Borrell ens proposa i que destaca en l'estructura del llibre: una primera part on l'autor passa comptes amb la infantesa. O hauríem de dir que, finalment, és la infantesa la que s'entossudeix a passar comptes amb nosaltres al llarg de la vida. L'ull perenne de l'infant que vam ser i que, rigorós, contempla amatent com el tràfec vital ens ha fet perdre bous i esquesles de la puresa, honestedat i llibertat més bàsiques. I una segona part on s'assumeix la vellesa com un passat reviscut, com el retorn del fill pròdig de la pròpia infantesa. Però ara, aquest vell que recupera la llibertat de dir les coses com li

plau i com li sembla, aquest vell que no ret comptes a ningú, va acompanyat del bagatge de tot el fet viscut. I l'entremig? Es preguntarà el lector. Com és que Borrell ens provoca aquesta tensió entre infantesa i vellesa? L'entremig és la mitja vida, de la qual ja ens en va parlar el poeta fa uns anys: el tram del centre de la passarel·la, entre les dues puntes del pont.

Però tornem a Grècia: gosaríem fer la facècia de dir que fins i tot l'home que ha escrit aquest llibre té l'aspecte d'un bonhomiós filòsof sortit d'alguna àgora, més que no el d'un *homo economicus* del nostre temps. Gosaríem dir que aquest poemari sembla recorregut per les aigües d'un Escamandre transfigurat en canal d'Urgell. N'hi ha prou amb un exemple: el poeta ens remet freqüentment a Heràclit, el filòsof d'Efes, anomenat l'obscur. Primerament, en la citació d'uns versos de Jaume Pont amb els quals obre el llibre, on ja ens anuncia la identificació bàsica d'un subjecte fluid, que es transforma. Segonament, amb el poema «Heràclit al canal», amb el ressò romàntic de Lorelei esdevinguda dona d'aigua. En tercer lloc, amb l'eix i nervi del llibre, l'aigua, que ens porta a pensar en el principi filosòfic del *panta rei* o «tot flueix», que s'aplica en la famosa sentència «no es pot entrar dues vegades al mateix riu». I, en darrer terme, pel que vindria a ser un altre dels punts clau de la filosofia d'Heràclit subjacent al llibre: la realitat vista com una lluita entre contraris.

Certament, hem dit que l'aigua és la nervadura del llibre, la deu que irriga tots els poemes. L'aigua com a principi vital bà-

sic —l'*arkhé* de Tales— és un tòpic literari usat a bastament. Probablement, només comparable amb la vida com a camí. El fet d'usar un tòpic literari no ens diu res per si mateix, perquè al cap i a la fi, allò que dota el tòpic de riquesa és el referent. I en aquest cas, el referent del poeta —l'ànima— és complex i contradictori, escàpol i difícil d'expressar. Per exemple: quina temporalitat domina aquest llibre? De vegades sembla que és una temporalitat llatina, en forma de sageta. El poeta ens parla de la memòria, la remembrança del passat en l'etapa de la infantesa i la primera joventut —«Rodolem per l'abisme dels records»—, abans que el món se'ns plantés al davant amb indefugible rigidesa. Tot seguit, hi ha un salt fins al present amb l'assumpció de la vellesa i la consciència del temps, que s'exhaureix. És una temporalitat com un riu, una temporalitat «manriquiana». Altres cops sembla que hi predomina una temporalitat grega, circular, on un poema ens assenyala que des de l'ull infant «Tot té sentit». I conscients d'aquest fet, ens enfrontem a Cronos, que se'ns vol cruspí, però abans no ho faci ja ens sabem guanyadors de la partida, i li ho fem saber: hem descobert els viaranys inextricables que ens duen a allò que importa, a allò que ens fa ser el que som, a ser nosaltres qui atorguem sentit. Superem la vida en forma de segment, de temporalitat limitada. Som en els altres. Els qui ens han fet. Els qui hem fet. Com el cicle natural de l'aigua, un etern retorn.

Com n'és, de polièdrica i enganyosa, aquesta vida que Borrell sotmet a examen? Què hi ha de permanent i essencial, i de

fugisser i aparent? Si el lector es demana això, comprendrà que el poeta hagi optat per transmutar-se en aigua, que com l'ànima, no té forma i es perfila pel continent. Podríem demanar al poeta si a la mitja vida som —o ens agrada creure que som— roca? Fos quina fos la resposta, ara el poeta es reconeix aigua. Però quines formes pren aquest element? L'aigua i l'ànima són riu amb capçalera, curs i desembocadura. Són gel i pluja. Són segla amb llit verdós. Són font, deu, toll. Fins i tot mar oberta. Aiguamolls amb canyissars. El poeta ens presenta la vida com una amalgama de medis, continents i limitadors, mitjans i instruments: el safareig i la molsa, el paraigua i les botes d'aigua, el xipolleig del bany ferest a la bassa. La humitat i l'amarament. La frescor. I molt especialment, com una declaració de principis, com un himne, som la fertilitat d'un canal obert enmig de la plana, «som d'aigua, de terra d'aigua, / d'on fins el sol i la lluna / tenen la frescor de l'aigua...»

Així de multiforme i camaleònic se'ns presenta aquest decurs. I és des d'aquesta percepció que els contraris assoleixen un sentit. Hem dit que Borrell utilitza el recurs del contrast entre les dues parts del llibre: infantesa i vellesa. Com la lluita entre contraris d'Heràclit, que permet oferir-nos una comprensió més àmplia d'allò que, en principi, sembla contradictori. Una contradicció significativa que esdevé principi articulador d'una poètica honesta que comença en el mateix poeta i el seu periple i que ateny l'àmbit personal, social i natural. Efectiva-

ment, infantesa i vellesa no són termes oposats, sinó visions complementàries de les quals en sorgeixen els valors als quals el poeta es manté fidel. Són constants que podem resseguir al llarg de l'obra de Borrell quan, per exemple, ja ens en parlava de manera significativa vint anys enrere, a *Molinet de vent* (1996), en un poema titulat precisament «Fidelitats» i on ens deia que «així com la ventada et pren l'estel, / els anys et van furtant la llibertat». L'afany de llibertat porta el poeta a cercar-la en l'època en què la posseïa amb plenitud, ingènua i salvatge ensems. Ens fa pensar en aquells *enfants terribles* que tan bé va retratar Jean Cocteau, quan ens parla del temps del «Goig pur» i les nits inacabables quan «érem feliços perquè n'eren els dies / en què ningú sabia què volia / dir la felicitat ni el pas del temps». Borrell, però, no fa una idealització melangiosa dels anys salvatges en què la vida es mostrava inacabable. El poeta revisa aquell jo-infant en l'instant perpetu, vital «en la tristor / d'aquells finals de la postguerra». I fruit de la revisió, descobreix l'arrelament profund a un món desaparegut o irrecognoscible. O com fa la dita popular roda el món i torna al Born, per parlar-nos de cases amb llars de foc amb clemàstecs, escales fosques, cassigalls i patis amb gallines. Per parlar-nos de batalles acordades a mitja tarda, de peus nus, de bicicletes sense frens. Per parlar-nos del descobriment, perquè la vida semblava una caixa plena de fruits inexhauribles: el joc, el somni, el desplegament dels instints bàsics, el plaer de dedicar totes les forces a viure per afollar nius o apedregar granotes. En definitiva, l'arrelament al lloc

on el record de l'ànima sempre retorna i que podem identificar amb el poema «La vida», etnografia sentimental del poeta que acaba dient «érem tan cànids que el cel era la terra, / i la terra gotims de moscatell».

L'arrelament que descobreix el poeta no pot sinó fer sentir al lector l'enyorança del que és perdut irremissiblement. La sensació d'*esprit d'escalier* que ens sobrevé quan veiem clar allò que no érem capaços de reconèixer tenint-ho davant del nas. No és fins molt més tard que el poeta ha esbrinat quines eren les pautes, els senyals que indicaven que allò que ell creia ordre natural de la realitat no era més que capítol passatger. El canvi i la transformació que han dominat tot el periple vital tot just s'entreveien quan el poeta estrenava els «Pantalons llargs» amb què intitula un poema, i a la campaneta daurada del carret de fira de Salvat Papasseit, Borrell hi oposa Jimmy Hendrix i el riu Mekong per dir-nos que alguna cosa ens estava avisant, «intuíem que l'ordre en caos mudaria». És així com tot és el mateix i, alhora, diferent. Abocats a l'abisme de la vida adulta, amb la perspectiva del penya-segat, la por és la mateixa. El mateix ofec. La mateixa paràlisi. Però ara la causa ja no és un so massa fort, la foscor o les bestioles que el poeta enumera a «Una altra por». És una por abassegadora que sorgeix quan se'ns planteja si serem —si hem sigut— prou dignes de l'infant, ànima, que vam ser.

L'aigua s'ha escolat entre les mans en un tancar i obrir d'ulls. El poeta ho assumeix: «no em faig perdonar per fer-me vell». No

valen per a res els eufemismes. I ja podem examinar quina és la resposta a l'interrogant que ens vam fer. Alguna cosa commou el lector —una advertència, potser?— al llarg del conjunt de poemes on Borrell constata que la incertesa i el desori que tot just s'intuïen han esdevingut el medi habitual on sobreviure. Un poeta que es demana encara pels punts cardinals amb què orientar-se, a mig camí entre la frustració i l'esperança. Perquè és ben cert que envellir deu ser «quan et fas càrrec dels teus límits», però també quan la mirada aprèn a veure-hi d'una altra manera i posa en vàlua les subtileeses, la possibilitat, la solitud, que no és la del bé perdut, sinó la de la incògnita davant d'allò que encara no ens ha arribat. Diu el poeta que «tenim un temps incert per estimar-nos», però ara no ho diu per a convèncer-nos d'anar de pressa. Ben al contrari: viure és una successió contínua de cicles. L'aigua del riu que desemboca al mar tornarà, més tard o més d'hora, al cim de la muntanya. No cal deturar el temps, doncs. No cal apressar-nos per a res. Podem gaudir del renaixement dels brots del capvespre i mutar la pell, abandonar exúvies pels marges, per tornar a viure, a glatir —«saltant com una truita»— per uns llavis, per uns «braços i mans que reverdegen / a cada primavera entre el meu coll».

Un tall profund separa les dues parts del llibre. Pensaments esquinçats que el poeta reprèn, com si empeltés una vella soca. Ara el ritme del temps és un altre, talment el riu flueix divers al naixement i a la desembocadura. El poeta ens convida a veure'ns reflectits a l'aigua soma de la llacuna, on trobem l'an-

tinarcís, imatge especular que projectem en els altres. I sembla, aleshores, que la identitat es dissol —«Qui ets? Qui diu qui ets, ara que ets cec / i desmemoriat?»— i la voluntat s'esvaeix i només importa la cosa més simple, constatar l'autenticitat d'haver viscut perseguint horitzons inassolibles. Com si fóssim antenes receptores d'un senyal emès en la nit del temps que repliquem sense saber qui el rebrà. Ens fa pensar en Puixkin quan deia que en tot element l'home hi és tirà, presoner o renegat. Perquè Borrell ens parla, de vegades, des d'una pulsio atàvica i insaciable des de la qual sap que «ens hem fet grans i en volem més». Al mateix temps, no podem amagar-nos les febleses, defugir les limitacions que la vida prescriu. Com a humans som presoners de la nostra natura. Acceptar-ho ens acostava al seny estoic que ens convida a espremer tant com sigui possible els moments que arriben. Si ja no som músculs i Priap és mort, ens resta l'ànima, ens resta «gaudir instants / dels somnis que ens torturen, pobres mortals!». La síntesi que supera aquesta contrarietat es fa present en l'opció que el poeta ens transmet en alguns poemes del darrer tram del llibre: la quietud solitària d'un estany remogut per la brisa. El focus, ara, se situa als marges, als canyissars, «a la riba dels rierols».

Sotmetem la vida a examen i, potser, hi ha a qui li crida més l'atenció el terrabastall, la força impetuosa del torrent que s'endugué arbres i marges. El «fins aquí arribaren les aigües» que veiem escrit als murs d'alguns pobles. Però després l'aigua

torna a mare fins a la propera maltempada, sense solució de continuïtat. Així s'esdevé tot plegat des d'èpoques pretèrites: un trànsit que mai no s'atura activat per les tensions entre contraris. Silenci i brogit. Entusiasme i lassitud. Infantesa i vellesa. Vida i mort. El poeta no es limita a copsar, doncs, el pas del temps. És el temps el que ens passa, el que ens transforma perquè nosaltres som, essencialment, temporalitat.

Com no podia ser d'una altra manera, Borrell cita Màrius Torres —una de les seves debilitats— per subratllar la identificació de l'aigua amb l'ànima. La terra —el cos— és pes i límit. El poeta n'ha conegut les vulnerabilitats i els claroscurs. Se n'ha alliberat i ha transformat la percepció de la seva circumstància fins al punt de contraposar al to elegíac d'alguns poemes un epíleg irònic. Comptat i debatut, la contingència de la nostra existència, contradictòria i discreta, concreta i inexplicable, és el major dels miracles. És un fet incapaç de ser comprès, i per això tan sols ens resta la disposició del príncep Hamlet a acceptar-ho: *the readiness is all*.

Aigua, ànima és un gran llibre de poesia, una lliçó de vida que es justifica per si mateixa. Però el lector que no ho sàpiga potser agrairà conèixer que *Aigua, ànima* forma part d'una poètica coherent que rastregem fins a *Molinet de vent* (1996), i passa per *Sine cupiditate* (2002) i *La mitja vida* (2012), on el poeta ens proposa una reflexió sobre el procés vital de transformació del subjecte a partir de temes com el pas del temps, la memòria

dels mons perduts, la llibertat personal, l'amor i la solitud. Paga la pena abeurar-se d'aquesta font inesgotable de saviesa poètica que Josep Borrell ens ofereix. El lector farà bé d'aprovisionar-se'n pel tros de travessia que li resti fer.

Eduard BATLLE
Castelldans, gener de 2017

Com t'assembles a l'aigua, ànima de l'home.
Com t'assembles al vent, destí de l'home!

J. W. GOETHE

Rodolem per l'abisme dels records
dins l'arquilla rocosa de la vella ànima,
talment el ratolí que dona tombs
i tombs a la percaça de la vida viscuda.

L'ànima com el cos, immortals àtoms,
vagaroses llavors per les galàxies,
que esclataran en una nova gènesi
i es faran pols, i terra i una deu d'aigua.

Ara reveig l'Infant que patolleja
en el toll transparent de l'aigua trèmula.
L'arca del nostre cos, a cel obert,
i, com la nau, a mar oberta.

L'aigua de tot escàpola, més cristal·lina
com més remunta el curs de la naixença.

Goig pur

No és el record només el que em transporta,
sinó la carn que em resta del temps de l'aigua,
i les venes de l'ànima que encara bomben
la sang que m'alimenta aquests poemes.

Quin fruit tan exclusiu la mel de la innocència
que només és goig pur i mai s'experimenta!

Tot té sentit

A Jana Borrell i Gili

Venim de lluny, molt lluny,
de l'origen del temps,
de la Terra, del Cel,
quan els avis dels avis
i les àvies eren
la llavor de nosaltres,
i inventaren el Foc,
i engendraren la Lluna,
i plantaren les flors
i pintaren colors
per les cares dels àngels,
i la pell de les bèsties,
i bufaren els vents
que movien les aigües
on ara ens descalcem
per sentir com la Vida
ens enforteix les cames
i ens empeny a cercar
el sentit de les coses
i a creure en l'Amor
que ens ha fet pares, fills,
nets i besnets, i a tu,
Jana, l'Etern Retorn
lluminós i dolcíssim.

© Josep Borrell Figuera, 2016
© del pròleg: Eduard Batlle Pomar, 2017
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2017
carrer Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: març de 2017
ISBN: 978-84-9975-823-7
DL L 33-2017
Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S L

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.